This PDF you are browsing now is a digitized copy of rare books and manuscripts from the Jnanayogi Dr. Shrikant Jichkar Knowledge Resource Center Library located in Kavikulaguru Kalidas Sanskrit University Ramtek, Maharashtra.

KKSU University (1997- Present) in Ramtek, Maharashtra is an institution dedicated to the advanced learning of Sanskrit.
The University Collection is offered freely to the Community of Scholars with the intent to promote Sanskrit Learning.

Website
https://kksu.co.in/

Digitization was executed by NMM

https://www.namami.gov.in/

Sincerely,

Prof. Shrinivasa Varkhedi
Hon'ble Vice-Chancellor

Dr. Deepak Kapade
Librarian

Digital Uploaded by eGangotri Digital Preservation Trust, New Delhi
https://egangotri.wordpress.com/

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

कविकुलगुरु कालिदास संस्कृत विश्वविद्यालय, रामटेक

हस्तलिखित संग्रह

दाखल क्र. M2275 विषय अद्वैतवेदान्त

नाव शारीरक भाष्य (ब्रह्मसूत्रावरील) मूळ

लेखक / लिपीकार शंकराचार्य

पृष्ठ 23 काळ _____ पूर्ण / अपूर्ण

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

M2275 2 25 1,7 8 9

तिपत्तिकुलप्रतीतासुप्रतिपद्दलद्दद्दलयोर्नसंज्ञापतेःतथाचप्रतिशार्थसवद्दधाप्रसावात्तें नस्यवद्दयपोगात्रैत्रैवेष्टसाधनताज्ञानेनोत्सर्गतःप्रथमंजिज्ञा
सोत्पद्यतेःनलप्रसिद्धार्थज्ञानेनतस्यवद्दायासानुबंधिलेनानिष्टसाधनताज्ञानोत्पादित्यनुमानेप्रथमंप्रतिबंधकीभूतशिष्यतिज्ञासोत्पत्तौनत्रिरूपणोच
नत्रिद्दज्ञेरवसरइतितथाचप्रत्यक्षप्रमितेपजीवकलज्ञाननजन्यजिज्ञासाप्रयोज्यप्रत्यक्षप्रमितिनिरूपणाभेसाधिकरणकालवृत्तिवद्दवादिसंम्मतलक्षा
नप्रयोजनप्राप्तेपिकजिज्ञासाप्रयोजनोपमितिनिरूपणापागभावकालवृत्तिलक्षणादिप्रकारकवर्त्तमाननिरूपणाविषयोभूतुमितिरितिसमुदितायेः ए
वंप्रमितिपरंज्ञानेकारणंपदंप्रक्षिप्यवाक्यार्थोवोध्यः तेननप्रथमकारसम्मतावाक्यार्थेकेलुन्यत्रानुसंधेयेमिश्रातुपापिनस्तुःप्रत्यक्षोजीवकला
दित्यारोपमात्मात्मागिसंज्ञःपाठःकाल्पनिकःनतुवास्तविकःन्यायानुमानंनिरूपनदृश्यवपाठोवास्तविकः॥तावत्तेवसिध्यत्साध्यसमभिव्याहारेत्यादिभाषे
नोपजीवकलत्वप्रतिबंधकीभूतजिज्ञासानिवर्त्तकत्वेनाभावसंख्यवलाभसंभवात्नन्यथाराद्धेषुपन्नानोपजीवकलाद्रुपमानानेतरशब्दोनि
पनद्दसस्यवलक्ष्यलाषातादित्याहुः अत्रहृणातरेणसंगतिप्रदर्शनात्मानुपलब्धात्संगतिलेनसंगतिप्रदर्शनमावश्यकं॥तत्रचानेनतृणभिधानप्रयो
जकजिज्ञासाजनकज्ञानविषयत्वं तथाचतादृशनिपमवलादनुमानेप्रत्यक्षोपजीवकत्वेनतस्यात्मानेपिसंगतिलेननत्यागः॥प्रत्यक्षोपजीवकला
दितिपाठेपंचम्यर्थेज्ञाननजन्यजिज्ञासाप्रयोज्यत्वलक्षणानुमाननिरूपणानिष्टसाधनताज्ञानेठस्यविन्निवेशेनतयोपजीवकलेप्यनतरभिधानप्रयोजनकजिज्ञा
सोजनकज्ञानविषयत्वलक्षणलाभस्यसंभवतिप्रकारणतरानुसरणेप्रयासगौरवं एवमुपमानंनिरूपणास्वेनानुमाननिरूपणोनियमकाभावःराव
मतमानोपमानयो पमानेसंगतिप्रदर्शनेगौरवाक्षायवादत्रैवप्रदर्शनीयानत्वरदर्शनंचायानुमाननिरूपनदृश्यनेननसंभवतिप्रतिबंधकीभूत

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

शिष्यजिज्ञासानिवर्तकप्रत्यक्षरूपसिद्धकथनेनजिज्ञासानिवृत्तावश्यकत्वेऽवसानुमानएवसतानुमानस्यासिद्धत्वात्तदर्थायानियामकत्वेनलक्षणस्याव
निकल्पत्वेऽयोयंनदृष्टिं तत्रेनिकतेऽनिरूपकानुमानलक्षणानुपपत्तिरर्थः।इदमभिप्रेत्यसूत्रकारेण कथंनेयत्वेलक्षणादिप्रकाराकानुमाननिरूपणंकृतं
मदर्थः।विशे लेचसंसम्यर्थः।अनुमितिरिष्टसाधनेनाप्तोपदेशःतथाचकथंनेऽनिरूपणकानुमानघटकीभूताकांक्षेलक्षणादिप्रकाराकानुमाननिरूपणा
विशेषणीभूतावानुमितिर्व्याप्तिविशिष्टपक्षधर्मताज्ञानजन्यंतादृशंयत्किंचिदनुमितिसमुदायार्थः।नचप्रत्यक्षज्ञानेतरमनुमानंनिरूप्यतइत्यनेनप्रत्यक्षापेक्षयानुमानस्यदृष्ट
प्रामाण्यमुपदर्शितंतत्रनसंभवद्विकरणाधीनक्रियावैलक्षण्याधीनवैलक्षण्यकूटस्थात्।अथयथादृष्टकूटनिरूपणासंगतेरतःप्रथमंवक्तिक्रियावैलक्षण्यं
लाभायतल्लक्षणमाह।व्याप्तिविशिष्टेति व्याप्तिविशिष्टचनत्वसाध्यधर्मताज्ञानंचेतिकर्मधारयः व्याप्तिविशिष्टव्याप्तिप्रकारकं पक्षधर्मताज्ञानापेक्षं
लोप्तंबंधावगाहिज्ञानं पर्वतोवह्निमानितिमनुमितौव्याप्तिप्रकारकपक्षधर्मताज्ञानात्मकवह्निव्याप्यधूमवान्पर्वतइतिपरामर्शजन्यतयालक्षणसम
न्वयः अत्रव्याप्तिप्रकारकपक्षधर्मताविषयकनिश्चयत्वावच्छिन्नकारणतानिरूपितभावोविषयइतिकोपतात्पर्यमवलंबृण्वन्नोतिमू
लतल्लक्षणेनिपर्यवसितलक्षणंवोध्यं अत्रपरामर्शस्यव्याप्तिघटकवह्न्यादिविषयकतयावह्निविषयकपरामर्शत्वकोपनयजन्यपर्वतोवह्निमानि
त्युपनीतभानेपरामर्शप्रत्यक्षेव्याप्तिव्याप्यत्वासिद्धिरितिव्याप्तिव्याप्यत्वासिद्धिनिश्चयत्वावच्छिन्नकारणतायानिवेशः तथाचवह्न्यादिज्ञानलक्षणेवोपनीतभानेप्रतिबंध
यत्नेनवस्तुप्रत्यक्षंप्रतिहेतुतयापरामर्शस्यनातिव्याप्तिः अभावाविषयकत्वनिवेशाव्याप्तिघटकीभूताभावविषयकेविशेषणतावच्छेदकप्रकारके
निर्णयात्मकवह्निव्याप्यधूमवान्पर्वतइतिपरामर्शजन्यवह्निव्याप्यधूमवत्पर्वतवानयंदेशइतिविशिष्टवैशिष्ट्यबोधेनातिव्याप्तिः तादृशकार्यतात्रयी

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

[illegible] कृतेननिवेशनीयत्वमित्यापः योगपद्यनियमोपलम्भो नियमहेतोर्योगपद्याधिस्पान्नहयुपलभ्येतेनिपतियोगिसत्त्वव्यापकोपलम्भस्यविषयतासंबंधावच्छिन्नप्रति
योगिताकाभावेनेत्यर्थः अभावनिश्चयेपीतिरंधनत्वादिरूपेणानेनसंबंधेनहेतावभावनिश्चयेयोगपद्यं
णासाध्यव्यापकत्वेनरूपमाणानातेनसंबंधेनहेतोरंकुरेसत्यर्थः इदंतुपरमतापिप्रायेणतेनचायंकेणांतीद्रियपदार्थानस्पर्शनेपिनसंशयः अभिचारसं
शयादितिसर्वत्रअभिचारसंशयसंभवादित्यर्थः नयावद्योगपद्याभावनिश्चयस्यप्रतिबंधकस्यसत्त्वंयोगपद्याभावनिश्चय
यस्यप्रतिबंधकस्याभावादंशेपाधिसंशयोसत्तोव्याप्यसंशयसत्त्वाद्व्यापकीभूतअभिचारसंशयस्योचितावधित्वेनतेननदुसत्तोप्रतिबंधकस्यसत्त्वं
त्रव्याप्तिनिश्चयस्तिनस्वरूपसिद्धोयंहेतुरितिसमुदायार्थः ननुव्याप्यसंयेनव्यापकसंशयात्पूर्वोप्रतिबंधकाभावोप्यपेक्षितःपक्षतेवसाध्यसाध्य
नयोर्भूयस्सहचारदर्शनस्यप्रतिबंधकस्यसत्त्वात्कथमभिचारसंशयोभविष्यतीत्याशंक्याहशतशस्सहचारेणेति
पीति॥शतशस्सहचारितयोरपिपार्थिवत्वसोहत्वयोःक्वचित्तद्वैकल्यदर्शनादित्यर्थः॥नन्वेवंपर्वतोवह्निमानित्यत्रपर्वतेवह्निव्याप्यधूमवत्त्वप्रयोगोनस्यात्
।तज्जनकीभूतस्योद्बुद्धानाधीनपर्वतनिष्ठव्याप्यवह्निपक्षकानुमितेरसंभवाद्दूरीस्थितेनिकर्षाभावेनतादृशप्रत्यक्षस्याप्यसंभवादित्यतआह लोक
इति वस्त्वर्थेत्यादिहानानंतरंलोकानांव्यवहारादिवत्यर्थः संभावनामात्रादिति धर्मधर्मिणोरसंसर्गग्रहोपलक्षितपर्वतज्ञानकालीनधर्मज्ञा
नादित्यर्थः मात्रपदेनैव्याप्यकप्रमेयप्रसिद्धस्यानुमितेरभावेछेदः नचायंसंसर्गग्रहोपलक्षितपर्वतज्ञानकालीनवह्निस्मरणात्तादृशव्यवहारो

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

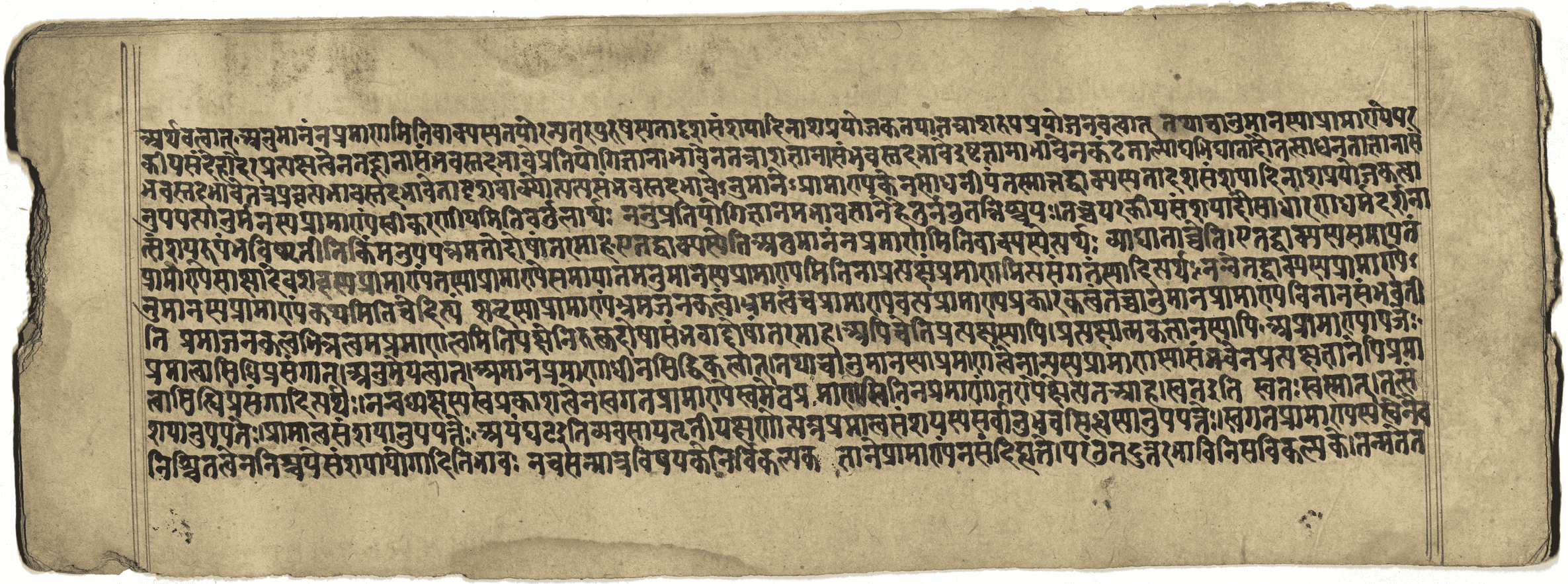

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

प्रथमं व्याप्तिपक्षधर्मताविषयकपरामर्शद्वितीयं व्याप्तिपक्षधर्मतामात्रपरं ॥ ६ ॥

पक्षधर्मत्वविषयक ९

५

स्यासंसर्गाग्रविषयकलैंगमप्रमात्वादिनिवार्यं नथापिनिर्विकल्पकेसंसर्गाग्रहगाहिलप्रामाण्यवगाहिलादीनामनुमानाधीनसिद्धिकत्वात्तत्स्वगतप्रामाण्यायव
गाहिलस्यतुनवग्रहनरक्षगाहिलस्यापिसिद्धेनैवग्रहोवाच्यः॥ एवनरक्षगाहिलस्यापीतिविषयानवस्थापातादितिसंक्षेपः ननुप्रमाणसाधर्म्येणाप्रामाण्यसाध
नेदृष्टान्तसाधर्म्यसानुमानलादिस्वरूपेणानुमानस्यप्रामाण्यापेक्षायितेनत्रस्तनिव्याप्तिनिश्चयेसात्तत्सम्बन्धसंभवनियोगोपायीनानिसादिग्रंथेनस
वैत्रतत्रतिबंधकग्रमिचारसंशयस्पदर्शितत्वेनोपायाभावादिसतन्त्राह॥ व्याप्तिग्रहोपायश्चवक्ष्यतइति॥ व्याप्तिनिरूपणानंतरंवक्ष्यतइत्यर्थः॥ व्याप्ति
टकीभूतसामानाधिकरण्यादिज्ञानादेःकारणत्वप्रतिपादनेव्याप्तिस्वरूपमप्रतिपाद्यनुसंभवतीत्यशंकापरिहारायप्रथमंव्याप्तिनिरूपणमारभतेः
नलिंगादिना ज्ञानइतिज्ञानेनिश्चयः॥ सप्तम्यर्थविषयतेतिव्याचष्टेअनुमितिजनकीभूतनिश्चयविषयीभूतेतिव्याप्तिः॥ केसंबंधः॥ तत्रीतिद्वितीयतत्पद्य
मिचारितद्भेदेनेतिसंबंधेनसंबध्यतेनतुव्याप्तिचरितलंबनसाध्याभाववद्वृत्तित्वादिरूपेनतस्माद्व्याभिचारितत्वेव्याप्तिर्नसंभवतीतिननुनन्वद्द
षानुपपत्तिःनचाप्रयोगः अनुमितिलावछिन्नजन्यतानिरूपितज्ञाननिष्ठजनकतायांविषयतासंबंधेनावच्छेदकंस्यव्यभिचारपदार्थभिन्नं साध्या
भाववद्वृत्तित्वादितन्नव्याभिचारपदार्थभेदकूटत्वादिनि नचधूमस्यापिविषयतासंबंधेनावच्छेदकतयातत्रनादृश्यपदार्थभेदस्यसिद्धत्वात्साध्य
नमितिवाच्यं पक्षतावच्छेदकावच्छेदेनसाध्यसिद्धेरदृष्टपदात्तादृशतात्पर्यग्राहकत्वात्॥ तादृशतात्पर्यं हेतुनिष्ठविषयतानिरूपितोरपक्षतानिरूपकोनाअपक्षवापक्षलान
साध्याभाववद्वृत्तित्वादिरूपाव्यभिचारपदार्थभेदकूटस्यप्रत्येकसाध्यकेहेतुवस्तुनि केवलस्यापिसंभवात्॥ केवलस्यापिसंभवादितिनचतादृशजनकतावच्छेदकंसा
ध्याभाववद्वृत्तित्वाद्यव्यभिचारपदार्थभिन्नंसाध्यंकेवलास्वपिसंयहकासीमानुमितिजनकतावच्छेदकलादिप्रयोगः॥ वस्तुतस्तुअनुमितिजनक

रूप४

ताव. ५

७ ४ तस्मात्तत्॥ अनुमितिजनकतायांनिरूपितयाऽवच्छेदकं×७ अनुमितिजनकतावं ताऽवच्छेदकंयतोनसाध्याभाववद्वृत्तित्वादि

ततोऽव्यभिचरितत्वेन ×५

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

रणात्ववतिमहानसेवृत्तावपिनाव्याप्तिः।नचतादृशभेदप्रतियोगितावच्छेदकलोलेभेवर्त्तेसामंजस्येनदंकाधिकरणात्वबृहत्त्वितपर्याप्तानुधावनंअर्थभिनिवाच्यंदृ
सत्ताद्रव्यत्वादावतिव्याप्तेःसत्तायालाघवशभेदप्रतियोगितानवच्छेदकत्वात्।नहिसाध्याधिकरणात्वव्यापकाभावप्रतियोग्यधिकरणात्वबृहत्त्वितत्वं।साध्याधि
करणात्वादिनिवेशस्यप्रयोजनंचपर्वतेवृत्त्वबोधनं।अथैवंवस्त्वप्राणकेवलान्वयिनिसाध्येमानाधिकरणाप्रसिद्धिनिबंधनाव्याप्तिकथनमप्रयोजकंतत्कथ
मान्वयिसाध्यकआकाशाभावत्वादेहेतुविशेषे।नहिअणुत्वसंगतमेवं।आकाशाभावभिन्नत्वाधिकरणात्वाभावस्याकाशाभावात्मनोवाव्यत्वव्यापकत्वा
तात्प्रतियोग्यधिकरणात्वबृहत्त्वितत्वाभावस्याकाशाभावत्वेसत्वाच्चेतिचेन्न।व्यधिकरणात्वावच्छेदेनाकाशाभावात्मनोपितादृशाधिकरणात्वाभो
वस्यतत्रनबृहत्त्वितानंगीकारात्।अथाभावमात्राधिकरणात्वंविवक्षणाद्दोषएवंचवाव्यधिकरणआकाशाभावभिन्नेयत्तेयाधिकरणंतत्तदभावाभावरूपतदधिकरणा
त्वव्यापकत्वमभावस्यतद्बृहत्त्वंविवक्षणाद्दोषएवंचवाव्यधिकरणआकाशाभावभिन्नेयत्तेयाधिकरणंतत्तदभावाभावरूपतदधिकरणा
त्वाभावत्वंसतत्प्रतियोगितावच्छेदकत्वद्वयसंगतिरित्यवधेयंनचसाध्याधिकरणत्वव्यापकाभावप्रतियोग्यधिकरणत्ववतिसाध्यानधिक
रणेचधूमावयवेधूमसमवायेनबृहत्त्वाद्विह्मानधूमादिसाधारण्यंआशंक्यंनचतद्बृहत्त्वंहेतुतावच्छेदकसंबंधेनवाच्यंतथासतिसंज्ञाग
नद्रव्यत्वादिसाधारण्याशंकानिरासायबृहत्त्वंसमवायसंबंधसामान्यावच्छिन्नंसेवनिवेशनीयंतदभावश्चसएवहेतुतावच्छेदकसंबंधावच्छिन्नबृहत्त्वाभा
यस्वरूपसंबंधावच्छिन्नप्रतियोगिताकस्यनिवेशात्।साध्यवैयधिकरण्यंसाध्यानधिकरणेहेत्वभावबृहत्त्वंतत्तत्।अत्रापिचस्वाधिकर
णसमानाधिकरणात्यंताभावभेदबृहत्त्वंतात्पर्यं।तेनतत्रैवाव्याप्तिः।नचैवंसति

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

वलान्वयिसाध्यकहेतोर्व्यभिचारित्वेनतत्संग्रहायनैतादानायसोऽयमित्यनुव्यवसायः॥ननुयत्रकेवलान्वयिसाध्यकहेतोर्व्यभिचारित्वंतत्रसर्वत्रैव
ट्कत्वेनव्यधिकरणधर्मावच्छिन्नाभावस्यसत्त्वेकथंव्यभिचारित्वंतस्यहिसुलभंयापिव्याप्यवृत्तिभावः॥ननुसाध्याभाववद्वृत्तित्वमे
त्रनव्यभिचारःकुपिसंयोगेपतद्ध्वंसस्यादिमादावपिव्यभिचारापत्तेः॥किंतुप्रयोगिव्यधिकरणसाध्याभाववद्वृत्तित्वंनचव्यधिकरणधर्मावच्छिन्नाभावस्तादृश्य
दृत्तिर्हेतुर्नाद्यक्षणेपतद्ध्वंसस्यतथात्वेपिसाध्याभावोनिरवच्छिन्नोविकरणतावद्वृत्तित्वस्यतत्रेष्टत्वाद्दोषः॥नवैवमपिकालिकसंबंधावच्छिन्नाकाशाभावाभावे
साध्येऽत्यन्तासतिहेतौव्यभिचारित्वापत्तिरितिवाच्यं॥व्यधिकरणतायांसाध्यवत्ताग्रहनिरूपसंबंधावच्छिन्नत्वस्यविवक्षितत्वात्॥संयोगिनेदाभावस्तुनसंयोग
:प्रतियोगिनाघटेकदासतताभावस्यप्रतियोगिनेदमनेनसमियमादित्याद्यः॥तेनसंयोगिभिन्नेपत्वादित्यादेर्नक्षतिः॥निरुक्तसाध्याभाववद्वृत्तित्वंसाध्यता
वच्छेदकावच्छिन्नाभाववद्वृत्तित्वंगानुव्यभिचारःतथासतिवह्नौसाध्यधर्मेमहानसीयवह्न्याभाववद्वृत्तित्वस्यवह्नित्वेनघटाभाववद्वृत्तित्वस्यचसत्त्वेनव्यभिचारि
त्वापत्तेः॥किंतुसाध्यतावच्छेदकसंबंधेनसाध्यत्वावच्छेदकावच्छिन्नसाध्याभाववद्वृत्तित्वंतेनचप्रकृतेसाध्यतावच्छेदकावच्छिन्नसाध्याभावःप्रसिद्धानद्वृ
त्तिर्नव्यभिचारसाप्यप्रसिद्धेनतद्रूपव्यभिचारित्वासंभवेनाव्यभिचारित्वस्यस्पष्टमित्याशयेनाचष्टेवस्तुतस्तुनिरुक्तोनिरुक्तइति॥साध्याभावावच्छेदकसंबंधा
दृशाभावः॥साध्याभावावच्छेदकावच्छिन्नसाध्याभावः॥अत्रपक्षोलक्ष्यत्वेनव्यभिचारः॥किंतुप्रकृतसाध्यतावच्छेदकावच्छिन्नत्व दृत्तेर्न्यूनवृत्तेर्यावच्छिन्नसा
ध्यतावच्छेदकावच्छिन्नसाध्याभाववद्वृत्तिर्धूमसापिव्यभिचारित्वापत्तेः॥तादृशव्यभिचारसामान्याभाववत्त्वंनवाव्यभिचारित्वंतत्पदस्यसमभिव्याहृतसार्वत्रप्रसिद्धिबल
ग्निर्दुर्वारःसाधयेन्नाद्र-तहीनि प्रकृतसाध्यनावच्छेदकावच्छिन्नसाध्याभाववद्वृत्तित्वस्यव्यभिचारित्वंतत्पर्यं॥तादृशसाध्याभावेतिसाध्यतावच्छेदक

धैवार्थसंभवात्॥प्रकृतेचतादृशव्यभिचाराप्रसिद्धेर्नतत्सामान्याभाववत्त्वरूपाव्यभिचरितत्वंहेतो

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

प्रतीतेरनुभूयमानत्वाच्चाद्यत्वाघनुयोगिकसमवायित्वाभावावगाहित्वेवसेतिचेत्तर्हिसर्वत्रैवनयात्वमुभेयतांरज्वाप्रतियोगिनंअधिकरणधर्मस्यप्रतियोगितावच्छेदकत्वेने
ति ननुप्रतियोगिनिरूपकारतापत्रंपत्रनिरूपितावच्छेदकंतरवगाहत्वमावबुध्यावेवनयात्वानंहेतुः।ननुप्रतिपोगिसमवायिकारतापत्रंपत्रस्ययोगितावच्छेदकंतरवगाहत्ववबु
ध्योकिंठनत्रतावद्विशेषणत्वानमात्रेणप्रछतेनुप्रतियोगिसमवायिकारतापत्रंपत्रसमवायित्वसम्बन्धावच्छिन्नप्रतियोगिताकसंबंधेनाभावोविशेषानंमेणविशेषणत्व
मुपेयते नयाचनत्रसमवायित्वावच्छिन्नाविशकलितोपस्थितेरवापेक्षानउक्तानसतिमध्यिकरणधर्मावच्छिन्नाभावलोकिकप्रमासाक्षात्कारेनिरवाधए
वेतिचेन्न अभावप्रत्यपमात्रस्यैवप्रतियोगिनिरूपकारतापत्रंपत्रस्यैवप्रतियोगितावच्छेदकत्वावगाहित्वनियमात् घटोनास्तीत्यवप्रतीतेः।ननुघटत्वेनघटोना
स्तीति अत्रपाघटीयोभावोघटत्वादिप्रतीतापत्तेः।नच्चेतदप्यनुपपन्नावाच्यत्वलक्षणप्रतिनावच्छेदकसमवायित्वप्रकारकज्ञानजन्यत्वाभावस्यैवो
पपत्तरितिचेदस्तुनावरापानुभवस्यापिप्रसंगप्रतियोगितावच्छेदकविशिष्टप्रतियोगिवैशिष्ट्यावगाहिज्ञानत्वप्रसंगेवप्रतियोगितावच्छेद
कतापावैशिष्ट्यंप्रत्यनयात्वमेवैशिष्ट्यबोधनावच्छेदकतायास्त्वएवेतिमतंतन्नविशिष्टस्यवैशिष्ट्यमितीत्थंभावलोकिकप्रत्यक्षंप्रतीतिक्रिय
तेऽतस्तत्रविशेषणानावच्छेदकघटकारकज्ञानस्यहेतुत्वं अभावप्रत्ययोहिविशिष्टवैशिष्ट्यप्रत्ययेहानविशेषणस्यानावलोकिकप्रत्यक्षंप्रतीत्यभावः।विशिष्टवैशिष्ट्यप्रत्य
ये अभावेप्रतियोगितावच्छेदकविशिष्टप्रतियोगिनःप्रतियोगितायांवैशिष्ट्यविषयतायामानियतेःनजहातीतिनार्थः।किंतुप्रतियोगितयावस्तुनोकिंचिद्धर्मे
विशिष्टस्यवैशिष्ट्यविषयतामितिसर्थः।नचानन्तरदानियमबलेनतत्सत्वेदप्रसंगसिअति पांशुप्रतियोगिताकघटत्वेनघटोपलब्धिप्रसंगः।नचैवं
विक्लप्तप्रसङ्गेहठात्निमधिकरणधर्मावच्छिन्नाभावसिद्धिरितिवाच्यं अन्यथेति अभावलोकिकप्रत्यक्षंप्रतिप्रतियोगिप्रतियोगितावच्छेदकोभयज्ञानमात्र

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

सहेतुलक्षणार्थः निर्विकल्पकारूपीनिघटघटत्वयोर्निर्विकल्पकज्ञानानंतरमपीत्यर्थः "घटोनास्तीतिप्रतीतापत्तेरिति विशेषणतावच्छेदकप्रकारकविशेषणाभा
नाभावेनविशिष्टवैशिष्ट्यज्ञानात्मकप्रसक्त्यासंभवेपिकेवलंविशेष्यविशेषणमितिन्यायेनघटोनास्तीतिप्रसक्तापत्तेरित्यर्थः नन्वभावलौकिकप्रसक्तप्रतिविशे
षणतावच्छेदकप्रकारकविशेषणज्ञानसत्कारणात्तेविशेषदर्शिनामपिशशीयशृंगनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकावगाहिज्ञानविषयशशशृंगनास्तीतिप्रतीतेरुत्पा ग्रा ३
तिरित्यनभ्युपगमाच्छशीयशृंगनास्तीतिप्रतीतेरसिद्धिरितिचेन्नशशीयत्वेनानिष्टशृंगाभावप्रतियोगितावच्छेदकत्वावगाहिन्याःप्रतीतेरसिद्धेरित्यर्थः।एवंच
सिद्धप्रतीतित्वेनसामग्र्याःकारणसामान्यकल्पनापेक्षयोभयसिद्धाभावविषयकत्वेनकल्पनिसामग्र्यभावेनेतादृशप्रतीतेरभावकल्पनमेवोचि
तमितिभावः ननुविशेषदर्शिनोतादृशप्रतीतेरभावेपिकेवलशशशृंगनास्तीतिप्रतीतेस्सकलजनसिद्धायाःकारणतिरित्यनभ्युपगमाच्छशशृंगमित्यादि स ५
शशशृंगनास्तीतिप्रत्ययस्यस्वर्थः।अर्थः।विषयः।नचैतादृशप्रत्ययस्यनाधिकरणाधर्मावच्छिन्नाभावसाधकत्वेशशीयनिष्ठशृंगोभावविषयकत्वेनवो
पपत्तेरितिभावः ननुतथापितत्ताभावबोधनिपातिकायाःस्तोकोगिरावाचकपूरोतरक्तस्तम्भाभावोछशशृंगंनास्तीतिशब्देनकथंतादृशोबोधस्तिचे
त्तादृशशाब्दबोधात्तावेपिपदार्थोपस्थितिसादिमूलकतादृशभ्रमसंबोधजनने छद्यासंबन्धानांतथाप्रयोगसंभवादित्यभिप्रायेणसूत्रविस्तारः
प्रकारांतरेणाप्याक्षिप्तलक्षणाभाशंक्यनिराकरोति अथेत्यादिनाधिकरणेहेत्यंतेन अनधिकरणंचअभावबलंअधिकरणंता
यानिवेशप्रयोजनाभावात्।विशेषणतावच्छेदकज्ञानात्तापत्तेरधिकरणसमितिकेचित् वस्तुतस्तुसाधाधिकरणेहेत्यभावबलंसाध्याधि
करणेहेत्यभावबलंतदभावाभावस्यतत्स्वरूपत्वात् तथाचसाध्यसामानाधिकरण्यबलंसमितिसाधिकरणसंनलमितिलभ्यं एवंचधूमवान्वह्नेरिता

३ पंचम्याधिकरण ३

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

मा २ रणासंतताभावाप्रतियोगियत्ता अन्तावच्छेदकावृच्छिन्नेन सामानाधिकरण्यमत्र मिचरितत्वमित्यपेक्षेतेन पावत्साध्यनिरूपितयावत्साध्यनिष्ठ्यापेक्षेभ्यः समानाधिकर
१४ ण्यो रेवव्याप्तेः वक्ष्यमाणादूषणाभिधनायमंगानेः हेतुतावच्छेदकं साहित्यविवक्षायाः प्रयोजनं नत्क्याप पर्वतीनीयवन्हेः वन्हित्वावच्छिन्नपर्वतीयवन्हेः महानसीयपम्भे नियम
त्वावच्छिन्नमहानसीयधूमत्वपः प्रतियोगितावादिनि तथा च वन्हिमान्धूमादित्यादावव्याप्तिरिति भावः ननु प्रतियोगिपदेन साध्यतावच्छेदकेप्रतियोगितावच्छेदकत्वाभावो वा
च्यः पर्वतीयवन्ह्यभावप्रतियोगितावच्छेदकत्वानुन शुद्धवन्हित्वेदेतिनाव्याप्तिरिति न ... रेति कपिसंयोगी ... त्वादित्यादावव्याप्तेरिति पेः प्रतियोगि
विरोधित्वं प्रतियोग्यधिकरणावृत्तित्वं तथा च संयोगाभावस्यापि तथात्वेनाभावात्तदादाय व्याप्तिवारणमिति भावः ननु प्रतियोग्यधिकरणावृत्तित्वं साध्यवत्तात्वान
विरोधितानियामकसंबंधेन प्रतियोगिमत्त्वाग्रहविरोधितानियामकसंबंधेन वाः भावस्य वाच्यं अन्यथा धूमवान्वन्हेरित्यादौ वेव धूमाभावस्य कालिकनयाधूम
वद्वृत्तित्वे न लक्षणाघटकतयाः निव्याप्तिसंभवे संयोगसाध्यकृयमिचारिपर्यन्तानुधावनस्य वैयर्थ्यापत्तेः तथा च सत्ताभाववान्नमेयत्वादित्यादावतिया
प्तिः तेनसंबंधेन साध्यवतिसामान्येवृत्तित्वाप्रसिद्धेः साध्याभावस्य लक्षणाघटकत्वादिसत्त्वस्याहः आप्यवृत्तित्वेति अन्यावविशेषणं हेतुसमानाधिकरणा
भावविशेषणं व्याप्यवृत्तित्वं च समसमानाधिकरणासंभाभावाप्रतियोगित्वाप्रतियोगिनावात्रैवेशिष्य्यासमाप्यवृत्तिधर्मानवच्छिन्नाभावाधानेनहि त्वाक्व
छिन्नाभावमादायनदोषः अनेकान्तिकत्वाभावपूर्वमादिति संयोगाभावस्यान्यत्वेनतादृशघटत्वाभावमादायहेतोरव्यभिचारादित्यस्यादित्तपेः ननुप्रवि राम०
प्प योगिसामानाधिकरण्यासामानाधिकरण्यघटितत्वव्याप्यवृत्तित्वस्यप्रविष्टत्वमात्माम्भादुष्णाद्वृत्तिसंयोगाभावोद्रव्यवृत्तित्वसंयोगाभावादिनएवसौत्ति १४
पतोतथावनत्रनातिव्याप्तिरित्याशंक्यानिषेधतिनान्दिसाहितावविरोधीसमनंतत्वं व्याप्यवृत्तित्वविशेषः अधवाहति प्रतियोग्यविरोधाव्याप्यवृत्तिसंयोगार

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

मानाधिकरणननन्वग्निमद्द्रव्यमित्यनियोगिनावच्छेदकोवह्नित्वावच्छिन्नोवह्नीतिनिरवच्छिन्नः स्यादिमंप्रत्येवस्याप्रसः तस्मात्तंप्रतिनिरवच्छिन्नोनाप्यव- ८१
च्छेदकोनिरवच्छिन्नोनाप्यवच्छेदकोनेत्यर्थः साधनसमानाधिकरणायावच्छेदकेत्यनेनाध्यक्षेषांप्रत्येकनिरूपितेयद्द्रव्यत्वाधिकरणत्वरूपेणाधिकरणत्वस्यसामानाधिकरणाख्यासंसिद्ध्यर्थः अत्रचैवंधिकरणनत्वरूपेणाधिकरणत्वंवह्नित्वेप्रमेयत्वादेरित्युत्तरग्रंथासंगतेः किंतुतत्स्वरूपेणाधिकरणत्वंवह्नित्वेतरत्वंतत्समानाधिकरणंवाबोध्यं तच्चद्रव्यत्वादिसादृश्यमत्रानधिकरणंगुणावह्नित्वसमुणत्वादिनिष्ठमानधिकरणंतेनद्रव्यत्वादिनिष्ठसाध्यतावच्छेदकसंबंधेनवह्नेरप्रसिद्धेः वी४
रणेतिपावधूमेविशेषणंवह्निमान्धूमादित्यादौधूमसमानाधिकरणनापर्वतत्वमहानेतिवाक्येकाधिकरणाप्रसिद्धावपिप्रसेकाधिकरणत्वं
सेनप्रकृतेविवक्षितत्वेननतथांप्रत्येकनिरूपितेद्रव्यत्वाधिकरणत्वस्यतत्रसत्त्वात्तंप्रतिवह्नीतिनिरवच्छिन्नस्यसमन्वयव्यभिचारिणत्वंनिरवच्छिन्नाया स५
यावह्नित्वेद्रव्यत्वाधिकरणनिवेशप्रयोजनमनुवदन्नाह माणत्वसंयोगसंबंधेनेतिबोध्यं नचैवंद्रव्यत्वादिसादृश्यंसिद्धसाधनतासमानाधिकर
ण्यावच्छेदकतेःपतिपदत्वघटत्वानधिकरणाघटपटादिवृत्तित्वाद्बलक्षणेतिवाच्यं तादृशधर्मानधिकरणमात्रवृत्तित्वस्यविवक्षितत्वात्तादृश वी७
स्यतादृशघटत्वाद्यनधिकरणमात्रवृत्तित्वात्तत्रैवंप्रसिद्ध्यभावात्यधिकीलादिसादृश्यस्यसिद्धत्वाघटत्वाद्यनधिकरणमात्रवृत्तित्वाद्रूपसतिबाध्यं
साध्यतावच्छेदकतादृशधर्मानधिकरणमात्रवृत्तित्वानवच्छेदकत्वस्यविवक्षितत्वात्तत्तद्द्रव्यत्वस्यतन्मात्रवृत्तित्वावच्छेदकत्वेनरूपत्वसामानवच्छेदक
त्वात् तदनधिकरणमात्रवृत्तित्वंचसाध्यतावच्छेदकसंबंधेनयोध्यंतत्रघटाभावान्वेहीतादृशप्रतीतौघटत्वंनिरुक्तसंबंधेनवृत्तेरप्रसिद्धेरि
भावेनातियाप्तेर्नचैवंवह्निमान्धूमादित्यादावव्याप्तिः तादृशयावद्वह्यनधिकरणगुणादिसाध्यतावच्छेदकसंबंधेनवृत्तेरप्रसिद्धेरि ८१

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

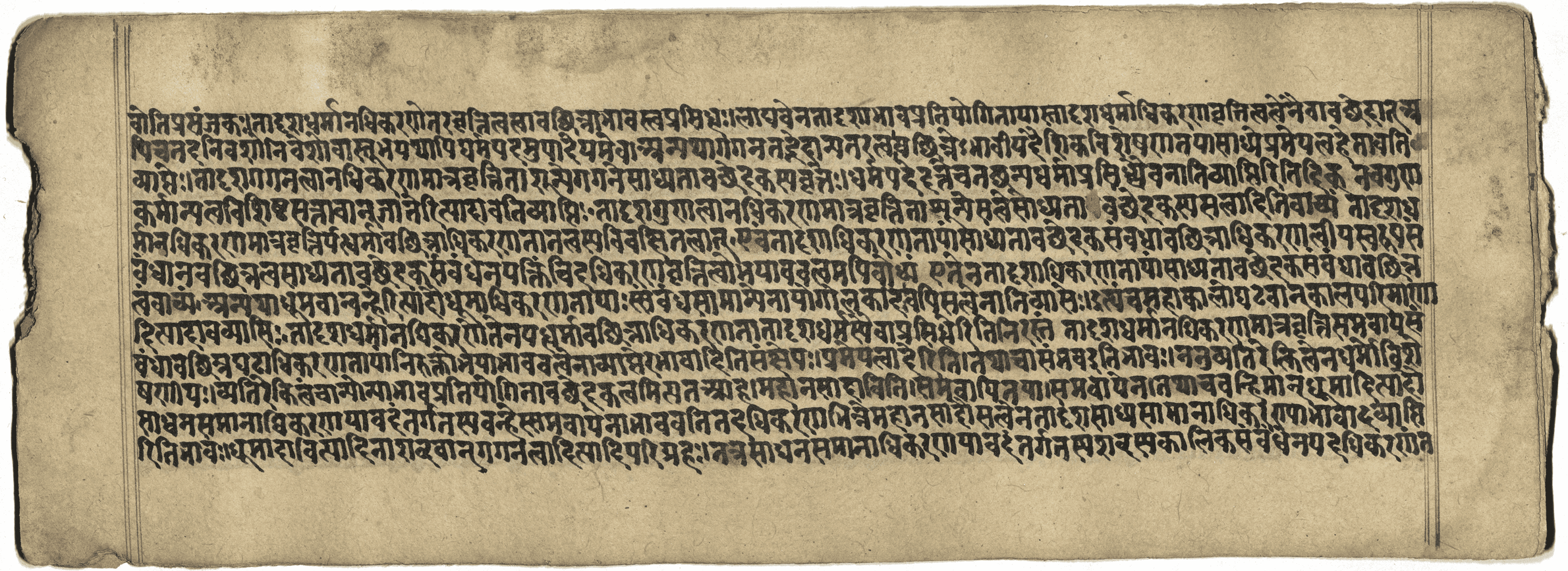

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

धिकरणावृत्तिरूपसाधनाव्यापकत्वसामानाधिकरण्यात् । स्यादेतत् । नैवं सति तथासत्यपि व्यापेरपरिहारात् । अस्त्ययोगोलकाभाव
रूपोपाधौ साधनसमानाधिकरणाकाशाभावाभावव्यापकत्वरूपसाधनाव्यापकत्वसामानाधिकरण्यात् । अत्राचार्यमतेऽप्याकाशसंयोगाभावाभावरूपतोक्तीकरणात् यदि का२
वृत्तिर्न साधनसमानाधिकरणाभावाभावस्तद्व्यापकत्वमेव साधनाव्यापकत्वमिति सुव्यक्तमेवेदमपि नानिष्टं । तादृशघटसंयोगाभावाभावव्यापकत्वस्य तदभावात् ।
अथ साधनसमानाधिकरणसंयोगाभावाभावव्यापकत्वेनैतत्सिद्धिरिति चेन्न । हेत्वधिकरणावृत्तित्वमेवैतत्समस्तसाधनसमानाधिकरणसंयोगाभावाधिकरणावृत्तित्व
निवेशान्नाव्याप्तिरिति दिक् । वस्तुतस्तु तदभावाधिकरणावृत्तित्वमित्यत्रावृत्तित्वेन तदुद्देश्यतया विशेषितो निषेधो न वाच्यः । अन्यथा कालिकसंबंधेन घट
लाभावाधिकरणघटत्वसंबंधेन घटलाभावाभावप्रतियोगिन्यापत्तेः । एवं च सत्तासंबंधावच्छिन्नप्रतियोगिताकाभावस्य तादात्म्यसंबंधेन तत्तद्व्यक्तिरूपतया
भेदाधिकरणतायां घटनिरूपितत्वाभावेनोक्तरूपविरोधश्चेत्साधनत्र विस्तरः । स्यादेतत् । लाघवादिति पक्षमात्रप्रतियोगित्वादित्यर्थः । तथा च गोत्वसामान्य
त्वाभावव्यापत्तेर्नाश्वत्वसत्तीत्वाभावव्यापत्तेर्न गोत्वमश्वत्वाभावप्रतियोगिन्यश्वत्वचगोत्वाभावप्रतियोगिनिरवहारस्यादिति भावः । अस्मिन्नुक्ते पक्ष
संयोगसंबंधेन घटत्वत्रयघटभेदाभावस्य घटत्वसामानाधिकरण्येन घटस्य घटभेदाभावाव्यापत्तया प्रतियोगित्वं नस्यादित्यर्थः । नचैवं प्रतियोगितावच्छेदकसंबंधेन
तत्संबंधेनैव घटत्वत्रयघटभेदाभावस्य घटत्वसामानाधिकरण्येन घटस्य घटभेदाभावाव्यापत्तया प्रतियोगित्वं घटसामान्यतन्मतेवेति वाच्यं । तथापि
थिवीत्वाभावत्वाभावव्यापत्तया घटत्वादेः पृथिवीत्वाभावप्रतियोगित्वस्य दुर्वारत्वात् । अधिकरणसंबंधाभावप्रतियोगिन्यव्याप्तेश्च प्रतियोगपत्रयोगित्वम

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

पीतिप्रतियोगित्वमनुयोगित्वमपीत्यर्थः। स्वनुयोगित्वमित्यपि दृष्टान्तार्थं। सरूपसंबंधविशेषरहितपर्याप्यवृत्तिः। तथाच प्रतियोग्यभावयोर्यः अनुयोगित्वसरूपसंबंधवि
शेषस्तथाप्रतियोगित्वमपीतिभावः। अभावविरहात्मत्वेति योग्यत्वावरूपसत्तत्वभावप्रतियोगी सूर्यः। नचानोमाभावप्रतियोगिसत्ताश्रिः प्रतियोगिनस्तद्रूपाभा
वरूपत्वाभावान्नद्रूपलाघवमिति वाच्यं। नप्रतिबंधकज्ञानप्रकारत्वाधिकरणविरहपदेनाभावत्वावच्छिन्नाधिकरणत्वस्यैव विवक्षणात्। नचैवमपि घटप्र
कारकज्ञानस्य घटभेदबुद्धिप्रतिबंधकत्वात् नचैवमपि प्रतियोगित्वावच्छेदकप्रकारकज्ञानस्य प्रतियोगिभेदबुद्धिप्रतिबंधकतयानहिषयेनिमाश्रिरिति वाच्यं। अभावपदस्याभावपरत्वेन
घटभेदघटत्वाभावत्वाभावात्। अत्रत्वाभावरूपत्वेसंसर्गाभावरूपनिषेधीसंसर्गो वाच्यः। नचैवंषष्ठ्याः प्रतियोगित्वमर्थः। तत्प्रतियोगित्वस्यैवरूपत्वेन
वक्ष्यमाणत्वेनसरूपसंबंधरूपभेदेतद्घटेनाव्याप्तेः। नचाव्याप्तिवारणायरूपकत्वंसर्वत्रसरूपसंबंधरूपमेवतदस्तुनत्वभावविरहात्मत्वंगौरवादिति। सोसो
वाकारेणसूचितः पक्षेविशिष्टेत्यादि। अत्रपक्षेचित्रसाधनेऽप्यतिव्याप्तेः। नचावह्निमान्धूमादित्यादौधूमाव्यापकसमहानसीयवह्निव्यापकसम
हानसत्वादेरभिचारितासंबंधेनसाधनेसत्वेनतेनसंबंधेनतदभावविशिष्टसंबंधसंभवेनाधिकरणेभावाद्व्याप्तिरितिभावः। केचित्तु वह्निमान्धू
मादित्यादौगुणवत्वादिसाध्यभावापकप्रमेयत्वादिसाधनाव्यापकद्रव्यत्वादेस्सत्वेनाव्याप्तिरित्याहुः। नेषामयमाशयः धूमादावित्यस्यवह्यादि
सर्वार्थः। अव्याप्तिपदंव्याप्तिव्याप्यपरं। नचावह्निमान्नेदित्यादावतिव्याप्तिः। व्यभिचारितासंबंधोवृत्तिछत्रप्रतियोगिनाकृत्वलक्षणोपाधिभाव
स्यसत्वान्नाव्याप्यधूमादौव्यभिचारितासंबंधेनद्रव्यत्वेनोपाधेरभावात्सत्वमाव्याप्यसत्वप्रकल्पनापत्तेरिति प्रकृतेतिपदेनसंबंधनयेनहेतुत्वाय

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

नसंबंधेनपत्रयत्साधनीयंतदेवप्रकृतसाध्यंप्रकृतसाधनंचेत्सर्थः।निषेधुमशक्यः।प्रकृतसाधननिष्ठाभावप्रतियोगित्वेनलक्षणेनिवेशयितुमशक्यः तथासप्र
कृतसाध्यव्यापकत्वंहिनोपाधिर्लक्षणेनोपदिश्यमानत्वात्तावतोऽपोपाधेर्यथाप्रसिद्धस्तद्विनिरूपितत्वंतद्विनिरूपितत्वंचसाध्यसामानाधिकरण्यसंभवस्यैवमात्रेऽपाधेस्तात्पर्यात्तादृशोपाधिर्यथाप्रसिद्धस्तद्विनिरूपितभाव
विनिरूपितमपिनादरणीयमेवेतिभावःसाध्यव्यापकत्वसाधनाव्यापकत्व[illegible]पोःप्रत्येकंप्रसिद्धिवारपिनशक्यतेयावत्साध्यसामानाधिकरण्यंप्रकृतसाध्यव्यापकंयावत्
निष्पन्नंयत्साध्यसाधनाव्यापकत्वंनिश्चितंतल्लक्षणोऽभावप्रतियोगित्वेननिवेश्यतइतियोजना।तादृशप्रमेयत्वादीसाधनाव्यापकत्वाभावत्वमनोपाधिकंत
प्रकृतेवाच्यमित्यर्थः।एवमनत्रापिअधिकरणेलाघवादितिप्रकृतसाधननिष्ठसाध्यसामानाधिकरण्यंसामानाधिकरण्यादित्यर्थः।तथाचसाधनाव्याप
कत्वाभावादिविशिष्टसाध्यसामानाधिकरण्यमेहेतावभावेनवह्निमान्धूमादित्यादावव्याप्तिरितिभावः साध्यसामानाधिकरण्यसाधनाव्यापकत्वाभा
वयोर्वैयधिकरण्यनिबंधनाव्याप्तिमुद्भावयितुमाशंकतेभावेत्यादि।एवंहिसाधनाव्यापकान्व्यापकोनियत्साध्यसत्वसामानाधिकरण्यंसाध्यस्य
तल्लाघवंसद्धेतुसाधनपरंयत्साधनस्यसाधनस्यनलेचालाघवंतत्रत्यंनोपाधिकत्वं वह्निमानधूमादित्यादौधूमसमानाधिकरणात्तादृशभावप्रतियो
गिनस्संबंधोऽसमानाधिकरणात्तादृशभावप्रतियोगिनइतिलक्षणसमन्वयः ऽनपत्रेनलेलघुत्वादिकंमाराव्याप्तिवारणायावत्सद्धे
साधनत्वावच्छेदकसंबंधेनसाधनतावच्छेदकावच्छिन्नेत्यादेःप्रयोजनंलघुभूतंनोपाधेरपि।अनिष्टापादकत्वेनापिनिरूक्तोनोपाधिकत्वंकार्ते
त्यत्रव्यभिचारिणानिरूक्तोनोपाधिकत्वमेवापपाद्यतेनचाहीत्यादिनाप्रसंगप्रयोजनिरूपणातत्तद्धेतुनत्वादिनाऽनुमानमायवन्हेः व
ह्निर्लावच्छिन्नमहानसीयवन्हेःनचायंहेतुरप्रसिद्धत्वादेवतिव्याप्तिरितिभावःनापिसाध्यमिति साध्येयावतामभिचारिणामव्यभिचा

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

साध्यसामानाधिकरण्यसंहेतुसरूपसन्निलातत्सादिदंलक्षणमसमंजमेवेत्याहालभावजन्यत्वरूपि तदाश्रितत्वादोवेति।तद्वन्निलादोवेतर्थः लाभाविकलवृत्तिरोधःस्व
दिपदाद्यधिकरणलाभाणेपितत्सादिपरिग्रहः।स्वत्वयपासंख्यवन्दमाधूमादित्यादावव्याप्तिःद्रव्यंसलादित्यादावतिव्याप्तिस्साध्यसामानाधिकरण्यसंयोगसंपथमाधिक
रणलभावदनाणेपितसामानाधिकरण्यसलाभेसंज्ञेतिदणावोध्यं स्वव्याप्तिव्याप्तेरितिमध्यमपदलभ्यमासादव्याप्तिसहितःनिव्याप्तेरित्यर्थः।लक्षणं त्वा३
तेरनिरूपितात्वाप्यविनेतिस्वत्वेनाभावदत्वत्रसप्तमीतत्पुरुषेसमासः।विनाशब्दार्थश्चाभाववान्।भावोवृत्तिः।ततो नत्रसमासः।तथाचसाध्याभावव्यवहित्ति
लावच्छिन्नभिन्नोव्याप्यवृत्तिपक्षीतेपूर्वलक्षणंवृत्तिलासतोभावघटितमिदंतुभेदघटितमितिनयोनरूपकेवलान्वयिनिकेवलान्वयिसाध्यके स्वभावा
तप्रकृतलक्षणासंभवात्।~~अस्यकेवलान्वयिनिकेवलान्वयिसाध्यके स्वभावानुपपत्तेस्तथाचेदंवाच्यंज्ञेयता~~
दित्यादावव्याप्तिरितिभावः स्वेतिसंबंधमात्रसामानाधिकरण्यमात्रेमात्रग्रहेनाव्यभिचारिलाभस्यवक्ष्यमाणस्य दुर्ग्रहः नन्वेवंपृथिवीत्वादित्यादौद्रव्यत्वनि
वृत्तिपृथिवीत्वसामानाधिकरण्यमपिव्यभिचारिस्यादितिशंक्याप्रसिद्धापत्तापरिहरति व्यभिचारीनि व्यभिचारिनिष्ठसाध्यसामानाधिकरण्यमपीत्यर्थः।अपि
नासद्धेतुनिष्ठसाध्यसामानाधिकरण्यस्यपरिग्रहः।नन्वेवंहिव्यभिचारिणेतिव्याप्तिरित्यत्राहःकेनचिदितिकेनचित्सहः।किंचिद्रूपावच्छिन्नेनसहनत्याक्तुं
शिलावच्छिन्ननिरूपितसामानाधिकरण्यलेनतत्समानसिलनिष्ठभेदवतिभावः।तेनयथाश्रुतेरपिलद्रव्यत्वयोःसामानाधिकरण्यस्यभेदसहव्याप्तिलाभावे वी३
पिनक्षतिः।धूमादिव्याप्तिस्तिनिवन्हिसावच्छिन्ननिरूपितधूमत्वावच्छिन्ननिष्ठव्याप्तिरितिसंबंधःविशिष्यवावन्हिलधूमलाश्रयवानन्वयव्याप्तिरित्यर्थः।तथाच
वन्हित्वावच्छिन्ननिरूपितधूमत्वावच्छिन्ननिष्ठसामानाधिकरण्यंधूमत्वावच्छिन्नेवन्हित्वावच्छिन्ननिरूपितद्रव्यत्व

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

१ शिष्ट साधारणाधिकरण्यमनुभवबलादित्येवंरीत्यानिर्वक्तव्या। एवं चैवंव्याप्तिविचारिण्यतिव्याप्तिः मद्रूपवह्निनैव

तावच्छिन्नैवधर्मावच्छिन्नसामानाधिकरण्यंनधर्मावच्छिन्नेतधर्मावच्छिन्ननिरूपिताव्याप्तिरस्तुकोव्यभिचारिण्यतिव्याप्तिस्याद्इतिनाशंक्ये अनुमितिजनकता
यामनवच्छेदकस्यावच्छेदकसम्बन्धेनपरामर्शत्वनिमित्तस्यवानिरूपणादिदं आद्यलिंगेसाध्यलिंगविशेषकव्याप्तिप्रकारकपरामर्शनिष्ठानुमितिजनकता
यामवच्छेदकीभूतव्याप्तिस्वरूपेनिरूपणीयेतत्पर्यः एतल्लक्षणाभिधानस्यएतद्व्याप्तिस्वरूपाभिधानस्यचोत्तरत्रादिनि तथाचानुमितिजनकतावच्छेदकी
भूतव्याप्तिस्वरूपंयेवंजिज्ञासितंतेनेतद्व्याप्तिस्वरूपस्यानुमितिजनकतानवच्छेदकतया जिज्ञासितत्वेनाजिज्ञासितायोगिधानेःयोतरत्वापत्तिरितिभाव
: द्वितीयेनचेतिनवेत्यर्थः संबंधमात्रेसाध्यसामानाधिकरण्यमात्रंतथाचानुमितिजनकतावच्छेदके तत्रहेत्वंशाहःमद्योधादिनि साध्यसामानाधिकर
ण्यमात्रेणगृहीतानादित्यर्थः तथाचव्यभिचारज्ञानकालेपिसाध्यसामानाधिकरण्यावगाहिज्ञानादनुमितेस्तुल्यतज्जनकत्वसंभवतीतिभा
वः नचव्यभिचारग्रहसहकृतसाध्यसामानाधिकरण्यतानुमितिजनकतेसंभवतीतिवाच्यं व्यभिचारग्रहाभावोयमहकालेपिसाध्यसामानाधिकरण्यंएतस्यव्याप्तिपदप्रवृ
त्तिनिमित्तलघुतादात्म्येनतिनाधं संबंधमात्रेसाध्यसामानाधिकरण्यमात्रेव्याप्तिपदाप्रयोगादिति तथाचतत्प्रतिपक्षकतयोनतारतम्यनव्याप्ति
पदशक्यतावच्छेदकलमितिभावः एतल्लक्षणंकेवलीसाध्योतररूपदोषोपिवोध्यः मतांतरमाह केवलान्वयिनीति केवलान्वयिसाध्यकहेतौविवक्षिते अंक
केवलान्वयिसंबंधः केवलीत्वंचसाध्यसामानाधिकरण्यव्याप्तिरत्वंतुषज्यतेव्यतिरेकिणोव्यतिरेकिसाध्यकहेतौ केवलान्वयिसंबंधोव्याप्तावभाव ११
प्रतियोगितानवच्छेदकलंतद्वच्छेदकलंचव्यतिरेकिलं नतुपरामर्शव्यभिचारग्रहसहतस्माद्आह एतयोगनिरूक्तव्याप्तेरित्यर्थः अनुमितिविशेषजनक

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

नुमितेरप्यसंभवापत्तेः तथा चैतादृशबहुविधकार्यकारणभावापेक्षया केवलान्वयिन्यपि लिङ्गे किं साधारण्यमवश्यमाश्रयणीयं येन विधया सिद्धानां नमस्कारणत्वमेवोचितमि
ति भावः। अनुगतत्वं कार्यकारणभावघटकतावच्छेदकत्वं। केवलान्वयिसाध्यसामान्याधिकरणविशिष्टहेतुजन्यापरामर्शस्यनिरूपितत्वं तु केवलान्वयिकालीनसाध्यवद्
न्याद्यन्वितविशिष्टहेतुजन्यापरामर्शजन्यकेवलान्वयिसाध्यकानुमितीच्छाविषयकारणीयसाध्यविशेष्यकत्वं केवलान्वयिप्रकारकज्ञानजन्यकेवलान्वयि
साध्यकानुमितिसजातीयत्वं च एवं साध्यविशेष्यकत्वं केवलान्वयिप्रकारकज्ञानस्यापि तत्तत्प्रमाविचारद्वारा कारणत्वं केवलान्वयिसाध्यसा
मानाधिकरण्यविशिष्टहेतुजन्यकेवलान्वयिसाध्यकानुमितिसजातीयत्वं च सूक्ष्मकं साध्यमितिसंज्ञाश्रयोद्देश्यत्वमनतिक्रम्य तत्तत्प्रमाणसंबन्धित्वं
वा प्रागुक्तसाध्यतावच्छेदितयावल्लक्षणानि पक्षसंकटदोषनिराकृतानीति केनदोषनिराकरणं। सर्वत्रलक्षणादौ पर्युदासकलनस्यैवोचितत्वात्॥
आप्तिनिरूपणेन आप्तिघटितमनुमितिकरणत्वं तथा च साध्यतावच्छेदकावच्छिन्नप्रतियोगिकसाधनतावच्छेदकसंबन्धावच्छिन्नवृत्तिज्ञानविषयतावत्त्वं
वृत्त्यासन्निविष्टतया लक्षणघटकं। नन्वेवं साध्यतावच्छेदकं नाप्तिप्रतियोगितावच्छेदकं किन्तु सिद्धिप्रतियोगितावच्छेदकं। तथा च सिद्धिप्रतियोगितावच्छेदकं
साध्यतावच्छेदकं सिद्धिकर्मतेत्यनुमितिविधेयसंतत्तदनुमितिसाध्यतत्तदनुमितिविधेयत्वमितियावत्। सिषाधयिषाव्यावृत्तानुमितिविषयतावत्त्वं
द्वितीयपक्षे तु हेत्वधीनत्वं तत्तत्साध्यादिति सामान्यतः परामर्शजन्यतायावत्तीयवह्निमात्रविषयकानुमितित्वद्वितीयपक्षसंपादनाय पक्षसंकट
मितिनोक्तेति सिषाधयिषाधीनत्वं द्वितीयपक्षस्यचमहानसीयवह्न्यनुमितावतिव्याप्तेः साध्यं सेत्स्यदित्यर्थः॥ द्वितीयपक्षसंपादनाय द्वितीयपक्षसिषाधयिषाविरहेण
मितित्वत्रयमसाध्येऽसाध्यत्वसादितमपि द्रष्टव्यं अथसामान्यपरामर्शजन्यतावच्छेदकावच्छिन्नवह्निमात्रविषयकानुमितेरेवासिद्धा सामान्यविशेषणवह्नित्वेण

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

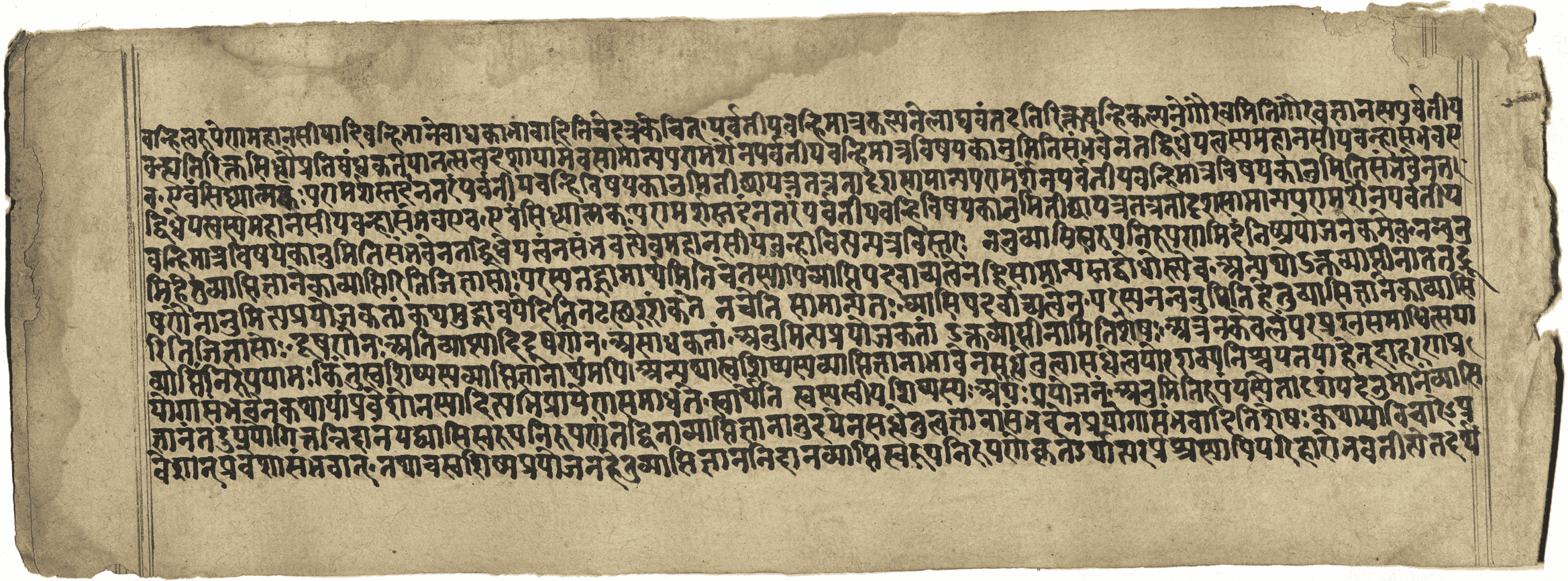

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

आश्रित्य निरूप्यते नकेवलं परं अत्र समाधिस्तु पेक्षितनवैष्ण्यं शंकनीयमिति भावः इति आधिक्यादिपूर्वपक्षरहस्यं प्रतियोग्यसमानाधिकरणेत्यादि यत्तदंपदरूपविशिष्टपरं हितीय
यत्तदंसाध्यतावच्छेदकपरो नन्वयमसेनान्वयः तेनसमं तदंशेनसमं तस्मात्तदंपदविशिष्टस्य तत्पदस्य च प्रतियोग्यसमानाधिकरणंपदरूपविशिष्टसमाना
धिकरणसत्ताभावप्रतियोगित्वानवच्छेदकंयत्साध्यतावच्छेदकं तदवच्छिन्नेनयेनकेनापिसमंसोमानाधिकरणंतदरूपविशिष्टसत्त्वसमानाधिकरणावच्छिन्नयावच्छिन्नपितात्पर्यमिति
समुदायनिष्कर्षः अत्रयदंपदेनहेतुतावच्छेदकंयाद्यतदंपदविशिष्टसमभिव्याहारलभ्यनिर्देशः सामानाधिकरण्येतेलसणा वह्निमान्धूमादित्यादौप्रतियोग्यसमाना
धिकरणधूमत्वविशिष्टसमोनाधिकरणासं तासाभावप्रतियोगितावच्छेदकतानसाध्यतावच्छेदकंवह्नित्वंतिलक्षणासमन्वयः धूमवान्नदीयादोयग्निवाणा
तादृशस्यापोगोलकीयवह्निसमानाधिकरणाभावसप्रतियोगितावच्छेदकतासाध्यतावच्छेदकंधूमत्वंतेवर्त्तते इतिनानुपपत्तिः इयत्तुनमहृह्निलाभोधूमव
न्त्वोर्व्याप्यव्यापकभावज्ञाणायतदंपदविशिष्टसंनिधयभावच्छिन्नेनिश्चयमहानसीयवह्निसोमानाधिकरणेसवसकलधूमव्यापित्वमितिव्याप्तिसोमान्यप
तालाभाय यावदितिपदोक्तयेनकेनोपीतिच इयंगणकर्मान्यत्वेसत्यादिसादोसत्याधिकरणानिष्ठाभावप्रतियोगितावच्छेदकत्वसाध्यतावच्छेदकेसत्यादि
व्याप्तिवारणायपदंविशिष्टेति पदंविशिष्यधिकरणत्वंचहेतुतावच्छेदकसंबंधेनबोध्यं तेनवह्निमान्धूमादित्यादौसप्रत्ययेनधूमाधिकरणत्वावय
तारशस्यवह्नित्वावच्छिन्नाभावस्यसत्त्वेपिनक्षतिः अपेक्षपिसंयोगी लाद्यादिसादावतिव्याप्तेः अतएवनप्रतियोग्यधिकरणावृत्तिलसामोनाधि
छिन्नसमानाधिकरणाभिन्नत्वेनप्रतियोग्यसमानाधिकरणंयदाद्यः संयोगीसत्त्वादिसादावतिव्याप्तेः अतएवनप्रतियोग्यधिकरणावृत्तिलसामोनाधि
करणस्याप्यवृत्तित्वनियमेनप्रतियोग्यधिकरणावृत्तित्ववतिनत्सामान्याभावविरहान्तकिंतुप्रतियोगितावच्छेदकसंबंधेनप्रतियोगितावच्छेदक

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

[OrderDescription]
,CREATED=01.10.19 10:49
,TRANSFERRED=2019/10/01 at 10:55:12
,PAGES=45
,TYPE=STD
,NAME=S0001924
,Book Name=M-2275-SHARIRAK BHASYA
,ORDER_TEXT=
,[PAGELIST]
,FILE1=00000001.TIF
,FILE2=00000002.TIF
,FILE3=00000003.TIF
,FILE4=00000004.TIF
,FILE5=00000005.TIF
,FILE6=00000006.TIF
,FILE7=00000007.TIF

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

FILE8=00000008.TIF
,FILE9=00000009.TIF
,FILE10=00000010.TIF
,FILE11=00000011.TIF
,FILE12=00000012.TIF
,FILE13=00000013.TIF
,FILE14=00000014.TIF
,FILE15=00000015.TIF
,FILE16=00000016.TIF
,FILE17=00000017.TIF
,FILE18=00000018.TIF
,FILE19=00000019.TIF
,FILE20=00000020.TIF
,FILE21=00000021.TIF
,FILE22=00000022.TIF
,FILE23=00000023.TIF

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

FILE24=00000024.TIF
,FILE25=00000025.TIF
,FILE26=00000026.TIF
,FILE27=00000027.TIF
,FILE28=00000028.TIF
,FILE29=00000029.TIF
,FILE30=00000030.TIF
,FILE31=00000031.TIF
,FILE32=00000032.TIF
,FILE33=00000033.TIF
,FILE34=00000034.TIF
,FILE35=00000035.TIF
,FILE36=00000036.TIF
,FILE37=00000037.TIF
,FILE38=00000038.TIF
,FILE39=00000039.TIF

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

FILE40=00000040.TIF
,FILE41=00000041.TIF
,FILE42=00000042.TIF
,FILE43=00000043.TIF
,FILE44=00000044.TIF
,FILE45=00000045.TIF
,

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection